

UCRAINA ȘI PRAXISUL FEDERAȚIEI RUSE ÎN MATERIE DE CUCERIRI TERITORIALE

Mircea STAN

Universitatea din București
10.55535/GMR.2023.2.4

Ipozeza articolului este că Federația Rusă a dezvoltat un praxis în materie de cuceriri teritoriale, constituit pe reminiscențe istorice, și nu va renunța la acesta, mai ales în cazul Ucrainei. Prin imersiunea în istorie, fără a face din aceasta un determinant al prezentului și fără a da dovadă de psitacism, considerăm că asertivitatea Federației Ruse în proximitatea sa nu se justifică decât din punctul său de vedere. Intervenția brutală și complet ilegală în Ucraina este un exemplu de siluire a realității.

Sfârșitul comunismului și destrămarea URSS au generat în rândul rușilor resentimente care denotă capitulare. Probabil că rușii s-au bucurat o vreme pentru pierderea totalitarismului, dar au regretat, constant, pierderea imperiului. „Lumea rusă” nu reprezintă, în fapt, decât o formă de restaurare virtuală a imperiului sovietic, o capcană a trecutului, în sufletele și mințile rușilor, un ferment a cărui menire este distrugerea din interior a statelor apărute după destrămarea URSS, împiedicându-le, prin injectarea sentimentelor de confuzie și nostalgie, să depășească stadiul de postsovietic.

Cuvinte-cheie: Federația Rusă, praxis, Ucraina, război, sistem internațional.

REEVALUAREA SISTEMULUI INTERNAȚIONAL DIN PERSPECTIVA FEDERAȚIEI RUSE

Războiul din Ucraina: un epifenomen al conceptualizării sistemului internațional după model *westphalic*

Toate teoriile dominante ale relațiilor internaționale sunt o emanație a sistemului internațional stabilit după Pacea de la Westphalia, din 1648. Acest lucru a dus la o încremenire a conceptualizării sistemelor internaționale în logica *westphalică*, iar aceasta, la rândul său, a creat premisele îngustării capacității de a înțelege sistemele internaționale premoderne. Viziunea pe care o promovează vizavi de perspectiva istorică determină neputința de a răspunde la întrebările sistemului internațional modern. Logica *westphalică* acționează ca o cămașă de forță procustiană asupra celorlalte teorii mai permisive despre sistemele internaționale. Dincolo de această problemă, este un adevăr peremptoriu că inovația structurală a Păcii de la Westphalia a fost emergența unui nou tip de actor politic, ca unitate a sistemului internațional, statul suveran/statul național, care se aplică și astăzi, cu unele ajustări. Însă, neînțelegerea sistemului internațional decât din perspectiva raționamentelor *westphalice*, cu suveranitatea ca atribut al său de bază, generează propensiunea proceselor istorice către conflicte. Totuși, suntem de părere că perspectiva istorică identifică momentele de transformare critică ale sistemelor internaționale. În acest sens, războiul din Ucraina este un epifenomen al conceptualizării sistemului internațional după model *westphalic*.

Metodologia folosită în cadrul acestui demers este cea a cercetării istorice, care are la bază rigoarea științifică, iar aceasta din urmă, aplicată în studierea unor conflicte – în cazul nostru, cel din Ucraina, analizat ca parte a praxisului Federației Ruse în materie de cuceriri teritoriale –, nu poate fi obținută decât prin introducerea unor criterii și reguli care să diferențieze falsul de adevăr.

Departa de a intra în procesul profund al gnoseologiei istorice, menționăm că efortul documentării articolului s-a axat în jurul stabilirii unor adevăruri relative, deoarece procesul de cunoaștere istorică este

Inovația structurală a Păcii de la Westphalia a fost emergența unui nou tip de actor politic, ca unitate a sistemului internațional, statul suveran/statul național, care se aplică și astăzi, cu unele ajustări. Însă, neînțelegerea sistemului internațional decât din perspectiva raționamentelor „westphalice”, cu suveranitatea ca atribut al său de bază, generează propensiunea proceselor istorice către conflicte.

Sistemul internațional actual are o formă închisă, în care interacțiunea, procesul și structura relevă un agregat de tipul centru-periferie, demonstrându-și durabilitatea în timp. Din acest punct de vedere, sistemul internațional pare împărțit în două lumi: o „zonă de pace” și o „zonă de război”.

inepuizabil. Istoria este o știință ideografică (conform Școlii neokantiene de la Baden, n.a.), pentru că nu formulează legi experimentale care pot fi verificate în laboratoare științifice, chiar dacă materialismul istoric a încercat asta, ci se constituie ca un demers cognitiv care gravitează în jurul a două întrebări: „Cum?” și „De ce?”. „Cum?” se referă la reconstituirea unor lucruri, fapte, evenimente, iar „De ce?” la interpretarea lor. Determinarea relației dintre „Cum?” și „De ce?” va duce la stabilirea raportului de cauzalitate. „Relația” dintre „Cum?” și „De ce?” este alterată de motive antagonice: dacă răspunsul la prima întrebare este datorat, în mare parte, capacităților persoanei de a se documenta, a face conexiuni, a analiza, precum și spiritului critic, la cea de-a doua întrebare răspunsurile țin de influențele mediului social, politic, intelectual etc. În acest sens, reconstituirea adevărului pe osatura obiectivității este un deziderat la care trebuie să aspirăm.

Ucraina: locul unde se întâlnesc „zona de pace” cu „zona de război”

Într-o manieră reduționistă, sistemul internațional actual are o formă închisă, în care interacțiunea, procesul și structura relevă un agregat de tipul centru-periferie, demonstrându-și durabilitatea în timp. Din acest punct de vedere, sistemul internațional pare împărțit în două lumi: prima, zona de pace, dominată de actori politici internaționali care nu iau în calcul folosirea războiului pentru rezolvarea diferendelor dintre ei, cu relații politico-economico-sociale-militare interdependente. Acest lucru este posibil pentru că din această zonă fac parte și majoritatea actorilor politici internaționali puternici; a doua, zona de conflict, pentru care suveranitatea rămâne sacră, într-o logică strict *westphalică*, și în care statele încă folosesc războiul ca instrument al politicii. În această zonă, statele sunt dominate de sentimentul că există posibilitatea ca tensiunile să escaladeze între ele și, în consecință, se pregătesc de război. Acest lucru este posibil și accelerat de gradul slab de interdependențe la toate nivelurile.

De-a lungul istoriei, sistemele internaționale au avut structuri diferite: mai întâi, au existat structuri de control imperiale sau hegemonice, în care o singură entitate domina sistemul; apoi, a apărut structura bipolară, în care două entități dominau sistemul; ultima structură este cea a balanței de putere, în care trei sau mai multe state controlează sistemul. Nu trebuie omis faptul că statul modern a luat naștere într-un context internațional care a cuprins o diversitate

de unități sociale, între care amintim orașele-state, statele-națiuni și imperiile (Mann, 2017, passim).

Chiar dacă, în general, se urmărește anticiparea schimbărilor care se petrec într-un sistem internațional sau, cel puțin, indentificarea unor elemente comune ori complementare ale acestora (schimbări, n.a.), ce se poate spune despre ele este că sunt închise sau deschise. Pentru a clarifica acest aspect, este nevoie să ne întoarcem în timp, la teoria geopolitică a lui John Halford Mackinder, conform căruia geografia a avut un impact considerabil asupra mobilității umane. În esență, ceea ce ne spune Mackinder este că puterea este delimitată de geografie. Din perspectiva geopoliticianului britanic, lumea este împărțită în trei mari regiuni: un *heartland* euroasiatic, de jur-împrejurul căruia se afla un semicerc interior, iar dincolo de acesta, un semicerc exterior. Conform lui, *heartlandul* a fost punctul de plecare al istoriei universale, o „*insulă-lume*” care era un sistem internațional închis. Obstacolele geografice – Oceanele Atlantic, Pacific, Indian, deșertul Sahara etc. – au făcut imposibilă comunicarea cu „*lumea exterioară*”. Dar, această perioadă, „*precolumbiană*”, avea să se schimbe după 1492, atunci când navigația transoceanică a transformat „*insula-lume*” dintr-un sistem închis într-unul deschis. Astfel, puterile din semicercul exterior – Marea Britanie, Japonia, SUA – au început să exercite presiune asupra *heartlandului*. Epoca „*columbiană*” a durat până în 1900, când, nemaexistând „*pretenții de revendicare a dreptului de proprietate*” (Mackinder, 1904, p. 421), expansiunea a luat sfârșit. Astfel, epoca „*postcolumbiană*” „*închidea*”, din nou, sistemul internațional, de această dată global. Ceea ce este important la aceste tipuri de sisteme internaționale, cu impact asupra relațiilor internaționale și în prezent, este modul în care operează. În timp ce, într-un sistem deschis, șocul schimbărilor majore poate fi transferat și disipat în „*zone necunoscute*”, într-un sistem închis, schimbările trebuie fie să se reflecte, fie să se „*reverbereze*” în tot sistemul (Ib., p. 422). În consecință, războiul din Ucraina va reverbera în întregime sistemul internațional, în ansamblul său, și, implicit, sistemul internațional de securitate.

Viziunea Federației Ruse asupra suveranității în contextul războiului din Ucraina

Federația Rusă are o mare problemă cu înțelegerea termenului de suveranitate. Stephen D. Krasner, unul dintre teoreticienii relațiilor internaționale recunoscuți la nivel mondial, susține că termenul

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

În timp ce, într-un sistem deschis, șocul schimbărilor majore poate fi transferat și disipat în „zone necunoscute”, într-un sistem închis, schimbările trebuie fie să se reflecte, fie să se „reverbereze” în tot sistemul. În consecință, războiul din Ucraina va reverbera în întregime sistemul internațional, în ansamblul său, și, implicit, sistemul internațional de securitate.

Cu cât autoritățile dețin mai multă putere, cu atât țara are mai puțină suveranitate. Suveranitatea nu înseamnă numai, sau nu înseamnă deloc, etalarea unui arsenal nuclear sau desfășurarea de trupe speciale în teatrele de război; suveranitatea înseamnă, mai ales, eforturi asidue pentru a dezvolta o țară, a o integra în sistemul internațional și a-i face pe ceilalți să recunoască asta. Federația Rusă demonstrează contrariul: un actor politic indisciplinat la nivel internațional.

de „suveranitate” are patru înțelesuri: suveranitate legală internațională (recunoașterea internațională a unui stat în interiorul propriilor granițe), suveranitate *westphalică* (excluziunea amestecului extern în acțiunile autorităților unui stat), suveranitate internă (capacitatea autorităților de a exercita control în interiorul propriilor granițe) și suveranitatea interdependentă (capacitatea de a desfășura politici privind fluxul de informații, persoane, idei, bunuri și amenințări) (Krasner, 1999, passim). Analizând politica internă și externă a Federației Ruse, putem realiza că poate îndeplini, parțial, doar primele două cerințe ale suveranității. Fiind mai mult nostalgică după trecut, clasa decidenților nu poate înțelege că lalta (4-11 februarie 1945), Congresul de la Viena (1814-1815), Pacea de la Westphalia (1648) au trecut și că statul trebuie să împartă autoritatea și suveranitatea absolută în cadrul organizațiilor internaționale. Așa se dă curs unei povești rusești de succes: oricât de mult te-ai lupta pentru suveranitate, sfârșești prin întărirea și mai mult a autorităților. Cu cât autoritățile dețin mai multă putere, cu atât țara are mai puțină suveranitate. Suveranitatea nu înseamnă numai, sau nu înseamnă deloc, etalarea unui arsenal nuclear sau desfășurarea de trupe speciale în teatrele de război; suveranitatea înseamnă, mai ales, eforturi asidue pentru a dezvolta o țară, a o integra în sistemul internațional și a-i face pe ceilalți să recunoască asta. Federația Rusă demonstrează contrariul: un actor politic indisciplinat la nivel internațional.

De pildă, rachetele sunt un element simbolic esențial al mentalității ruse. Racheta este un obiect fizic învăluit în misticism, altoiul vastității teritoriului și, în același timp, răspunsul statului la provocarea reprezentată de această vastitate. Simbol, deopotrivă, al fricii și puterii, rachetele sunt principalul atribut al suveranității Federației Ruse. Rușii resimt frica, dar sunt, concomitent, „producători” de frică și capabili s-o exploateze, transformând-o în resursă politico-economico-militară. Modul în care Vladimir Putin a transformat Federația Rusă servește lumii hobessiene, în care un „război al tuturor împotriva tuturor” are ca resursă principală frica, iar ca remediu, măsurile de securitate. Astfel, se creează amenințările Kremlinului, care, apoi, ne oferă soluția la un preț deloc neglijabil. Rachetele sunt personificarea statului, a cetățeanului, a mândriei lui falnice.

NATURA „BINARĂ” A GÂNDIRII RUSEȘTI

Spiritualismul rus ca reflectare în politica externă și de securitate

Principiul care definește profilul gândirii rusești este legat de ideea sfârșitului lumii. Tribulațiile fiecărei generații au fost generate de căutarea acestui sfârșit, aflat sub semnul instaurării împărăției dreptății. Spiritualismul rus are un punct de pornire eshatologic, un element care ne ajută să înțelegem, credem noi, atitudinea dualistă a rușilor în perceperea lumii: tot ceea ce se află pe pământ aparține forțelor răului și trebuie să se încheie prin transformarea lumii în spiritul adevărului creștin. Astfel, dezinteresul rușilor față de tot ceea ce înseamnă planul material al existenței și organizarea vieții civile se explică prin dezvoltarea „conștiinței sfârșitului”. Concomitent, conștiința instaurării împărăției lui Dumnezeu este unul dintre motivele apariției unor forme nereligioase ale ideii eshatologice: imperiul țarist sau comunismul ateu.

O privire retrospectivă asupra istoriei Rusiei, sub diferitele ei denumiri, relevă existența unui conflict intern, constant, care își pune amprenta asupra comportamentului său până în prezent. La originea evenimentelor stă o forță creatoare care dă naștere unei paradigme culturale, o evoluție care este deviată brusc de anumite evenimente disruptive majore, care fac loc altor evoluții, la scară mai largă, dar nu neapărat și cu un sentiment al legitimității. Din acest proces au rezultat: Rusia kieveană, a absolutismului moscovit, imperială, sovietică, cu faze tranzitorii de violență, anarhie și voluntarism. Evoluția istorică sinuoasă a Rusiei este surprinsă de Alexandr Soljenițin în bilanțul său făcut la sfârșitul secolului XX: „Având la dispoziție spații imense, poporul rus a cunoscut o rapidă și lesnicioasă dezvoltare, dar, din același motiv, n-a crescut pe verticală; <capetele înfierbântate>, <cusurgii din naștere>, mergeau să-și cheltuiască energia făcându-se cazaci. Conducătorii ruși sufereau de mania <colonizării> printr-o irepresibilă dispersie, vocația concentrării fiindu-le cu desăvârșire străină” (Soljenițin, 1995, p. 59).

Fără să aparțină niciuneia dintre lumi, Europa sau Asia, Federația Rusă este un „enorm Occident-Orient” (Berdiaev, 1969, p. 10). Este primul aspect care polarizează sufletul slav, simțindu-se stingherit de tot ceea ce l-ar putea limita. Nikolai Berdiaev scoate în evidență relația dintre geografia fizică și cea spirituală a rușilor: „Ca și stepa

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

Evoluția istorică sinuoasă a Rusiei este surprinsă de Alexandr Soljenițin în bilanțul său făcut la sfârșitul secolului XX: „Având la dispoziție spații imense, poporul rus a cunoscut o rapidă și lesnicioasă dezvoltare, dar, din același motiv, n-a crescut pe verticală; <capetele înfierbântate>, <cusurgii din naștere>, mergeau să-și cheltuiască energia făcându-se cazaci. Conducătorii ruși sufereau de mania <colonizării> printr-o irepresibilă dispersie, vocația concentrării fiindu-le cu desăvârșire străină”.

În cazul rușilor, dimensiunea elementară a spațialității vine cu o formă de neîncredere. Aceasta, deoarece Orientul a transmis, pe de o parte, învățătura despre formă mai mult ca miraj/iluzie, pe de altă parte, Occidentul a așezat totul în forme și categorii durabile. Astfel, rusul a simțit o nesiguranță și incertitudine în fața formei, o posibilă explicație și pentru eșecurile, repetate, de instaurare și consolidare a oricăror forme democratice de statalitate.

rusă, sufletul rus este o aceeași întindere fără borne, incomensurabilă, cu același elan spre infinit” (Ib., p. 29). Peisajul geografic are ca și corespondent unul psihic. De pildă, același Berdiaev spune despre Europa că „parcelarea strictă a pământurilor, compartimentate în categorii restrânse, a favorizat ivirea unei civilizații, determinând cu totul altfel atât aspectul întinderilor, cât și caracterul oamenilor. S-ar putea spune deci că poporul rus este victima imensității întinderilor patriei” (Berdiaev, 1994, p. 29). Altfel spus, formele de conducere autocratice din Rusia sunt reflexul vastității sale teritoriale.

În cazul rușilor, dimensiunea elementară a spațialității vine cu o formă de neîncredere. Aceasta, deoarece Orientul a transmis, pe de o parte, învățătura despre formă mai mult ca miraj/iluzie, pe de altă parte, Occidentul a așezat totul în forme și categorii durabile. Astfel, rusul a simțit o nesiguranță și incertitudine în fața formei, o posibilă explicație și pentru eșecurile, repetate, de instaurare și consolidare a oricăror forme democratice de statalitate. Slăbiciunea formei își găsește explicația în sufletul rusului, în dimensiunea eshatologică și mesianică a sufletului, forma desăvârșită fiind Împărăția lui Dumnezeu sau Noul Ierusalim, iar până atunci, orice expansiune teritorială va fi posibilă și „legitimă” pentru clădirea „Cetății Viitorului”.

Obsesia cuceririlor teritoriale și eșecul instituirii unei *pax russica*

De la primele episoade ale expansiunii, conducătorii au fost obsedați de realizarea coeziunii și asigurarea securității frontierelor. A fost nevoie de o diversitate în elaborarea statutelor pentru componentele naționale și etnice ale Imperiului. Nereușind, privind prin propriile-i lentile, să primească o recunoaștere europeană prin cuceririle din Vest, Rusia a obținut-o prin cuceriri în Est, unde nu s-a oprit din expansiune decât atunci când s-a întâlnit cu alte imperii. Puterea ei s-a sedimentat pe moștenirea europeană, iar destinul a fost unul asiatic, întemeiat pe continuitatea Eurasiei.

Gândind din perspectiva dimensiunii, duratei și menținerii controlului asupra spațiului imperial pe o durată de timp determinată, observăm că Imperiul Rus a ocupat locul întâi în istoria mondială a imperiilor. O altă caracteristică aparte a acestui imperiu a fost aceea că, spre deosebire de imperiile maritime, în care populația metropolei era separată de cea a coloniilor, aici coabitarea populațiilor a fost constantă și a ridicat mereu problema raporturilor dintre dominanți și dominați, care, trăind în același spațiu, au fost nevoiți să învețe unul

de la celălalt, în ciuda diferențelor dintre ei. Alcătuirea imperiului din națiuni și popoare eterogene suscita probleme de organizare foarte dificile, în comparație cu alte imperii cu posesiuni și pe alte continente. Raporturile centru-periferie scot în evidență două trăsături antagonice: centralizarea ca linie directoare de organizare și diversitatea statului ca practică. Toți conducătorii au fost măcinați de aceeași întrebare: cum să trăiască în armonie popoare atât de eterogene pentru a făuri o *pax russica*? Poate că, în limitele sale rusești, Imperiul era caracterizat de un anumit grad de maturitate guvernat de ortodoxie, autocrație, spirit național, dar se puteau aplica aceleași principii și popoarelor neruse? Puterea rusă a încercat să aplice diverse soluții în vederea edificării unei *pax russica*. În toată această parte a istoriei lor, rușii au avut o constantă care se evidențiază și astăzi și este, în același timp, cea mai mare vulnerabilitate a sa: loialitatea supușilor, de toate originile, față de conducători și mai puțin față de stat. Din acest motiv, tendințele spre revolte, proteste, revoluții sunt vulnerabilități transformate în sensibilități cu rădăcini istorice la care clasa politică este foarte atentă. Este și una dintre explicațiile, în viziunea rusă, pentru care Ucraina, considerată parte a imperiului, nu trebuie să părăsească trupul rus. De asemenea, clasa conducătoare a avut grijă să asigure o flexibilitate a statutelor în spațiul colonial și să-și exercitate, în anumite zone și în diverse perioade, o autoritate indirectă.

Cultura rusă a violenței

Cultura rusă a violenței se întemeiază pe două principii: dreptul celor puternici și tăcerea celor slabi. Faptul că Federația Rusă nu a trecut printr-un proces adevărat de destalinizare – așa cum a trecut, de pildă, Germania prin denazificare – îi face pe cetățeni să se întoarcă periodic la anumite evenimente și personaje de tristă amintire ale istoriei, care sunt reevaluate, acest proces nefiind altceva decât o mărturie a unei condiții arhaice, prenaționale a conștiinței naționale. Nefiind obișnuit cu libertatea, după ce a primit-o în 1991 și s-a „bucurat” de ea o vreme, poporul a redat-o statului, care s-a folosit de ea tocmai pentru a-și exercita coerciția asupra poporului.

Natura binară a gândirii rusești, în alb și negru, va duce inevitabil la polarizare și ciocniri. Țara este caracterizată, la toate nivelurile, de resentimente, grefate pe căutarea alibiurilor externe. Persoana sau statul responsabile pentru eșecurile tale, cu alte cuvinte „dușmanul”, este rezultatul resentimentului, o extensie a complexului de inferioritate

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

Faptul că Federația Rusă nu a trecut printr-un proces adevărat de destalinizare – așa cum a trecut, de pildă, Germania prin denazificare – îi face pe cetățeni să se întoarcă periodic la anumite evenimente și personaje de tristă amintire ale istoriei, care sunt reevaluate, acest proces nefiind altceva decât o mărturie a unei condiții arhaice, prenaționale a conștiinței naționale.

inculcată. Dușmanii sunt purtătorii vinei nereușitelor Federației Ruse. Ucraina a devenit „dușmanul fascist” – „fascismul” fiind caracteristica universală a „celuilat” –, acuzat de trădare și în spatele căruia se află Occidentul, cu a lui teorie *Dolchstoss im Rücken* („înjungherii în spate”). Astfel, se clădește o nouă „identitate rusă”, reînviată pe fundamentul ideologic al victoriei împotriva nazismului. Nimic mai fals!

De asemenea, schizofrenia este o trăsătură caracteristică a gândirii rusești. Rușinea amestecată cu mândria, dragostea cu ura dau naștere unei naturi binare a gândirii rusești, zugrăvind o imagine în alb și negru a lumii: „Cine nu e cu noi e împotriva noastră”, rușii împotriva tuturor.

Interpretarea geopoliticii în sens propriu

În Federația Rusă, geopolitica a devenit un fel de regina științelor, asupra căreia clasa conducătoare și-a pus amprenta prin inserarea miturilor mesianice și a clișeelelor de genul „lupta pentru resurse”, „patrie”, „interes național”. Geopolitica a fost deturnată de la teoriile și principiile sale fundamentale și transformată într-un instrument pentru a justifica spaimele clasei politice, devenind, astfel, o „știință falsă”. Corifeul acestui proces este Alekandr Dughin. Acest lucru se poate observa în războiul din Ucraina, unde frica de încercuire strategică, dacă Ucraina ar intra în UE sau în NATO, fără o analiză serioasă a riscurilor și amenințărilor, dar și a avantajelor, a împins Federația Rusă într-o capcană. Moscova și-a transformat temerile în profeții care se împlinesc singure, în sens invers. A „reusit” singură să-și smulgă și să împingă un popor (dând curs ideii de „invadator prin drept de naștere”), până deunăzi fratern, în brațele Occidentului, iar asta și pentru că și-a evaluat eronat interesele geopolitice.

UCRAINA: OBIECTIV AL „REIMPERIALIZĂRII” RUSEȘTI

„Socium-urile” lui E.F. Morozov

Văzut ca fenomen social, războiul trebuie analizat ca funcție a politicii de stat și a politicii societăților, exact așa cum ne sugerează polemologia, numai în cazul în care politica societăților este legată de politica statelor. Relația stat-societate este complicată, statul fiind o emanație a societății, iar societatea își realizează politica prin intermediul statului. Urmând logica, se poate afirma, într-o oarecare măsură, că statul a fost creat de societate pentru a putea purta războaie. Și, din acest motiv, la întrebarea ce înțelegem prin război,

definiția dată de Clausewitz, „războiul este o continuare a politicii cu alte mijloace”, este definitorie. Presupunând totuși că statul nu a fost creat, în primul rând, pentru ca societatea să poată purta războaie, cea din urmă i-a conferit și această funcție. În acest fel, societatea a deschis calea statului spre emanciparea față de ea, devenind un mecanism de coerciție.

Faptul că statele au ajuns, deseori, la concluzia demilitarizării parțiale, a intrat în contradicție cu militarizarea societală, responsabilă pentru amplexarea acțiunilor de partizani/răsculați/insurgenți, care deseori intră în conflict cu propriile state, atunci când suveranitatea este slăbită sau dispăre ca atare. Chiar dacă impulsul războiului este înlăturat de la nivelul statului, „se mută în anumite straturi și sectoare preferate ale socium-ului”, așa cum le numește E.F. Morozov în prefața cărții lui E.E. Messner, „Războiul răzvrătirii mondiale”. Morozov ne spune că „(...) socium-urile răspund prin creșterea nivelului de activitate militară la nivel social” (Messner, 2015, p. 9).

Partizanii/răsculații/insurgenții beneficiază de „depersonalizarea” statului, profitând de „mulțime”/societate, intrând și ieșind din ea, obligând statul să-i facă pe plac. În „războaiele viitorului”, nu se va mai pune accent pe cucerirea teritoriului, ci a sufletelor. Astfel, partizanii/răsculații/insurgenții se vor transforma în „soldați-cetățeni”, care nu se vor supune vreunei reguli militare, asemenea soldaților obișnuiți, ci vor acționa într-o disciplină cetățenească îngăduitoare, care îi va uni, iar lupta se va duce pentru cucerirea sufletelor. „Soldatul-cetățean” nu va sta în front, ca la liturghie. Disciplina de fier, energia neobosită, curajul, vitejia, datoria față de țară, greutățile, lipsurile, pericolul vor depinde de starea sufletească schimbătoare a „soldatului-cetățean”, necontrolate de autodisciplină sau disciplină impusă, pentru că „Războaiele viitorului” nu vor fi guvernate de legile războaielor clasice.

Este unul dintre ingredientele folosite de ruși în războiul din Ucraina.

Partizanii/răsculații/insurgenții sunt legați psihologic de poporul căruia îi aparțin, „preluând de la dispoziția sufletească a acestuia directivele strategice: să atace, să se retragă, să reziste în luptă, să lupte fără să reziste” (Ib., p. 73). Strategia „războaielor viitorului” va fi aceea de a lua, din punct de vedere psihologic, „prizonier” poporul dușman, prin inducerea îndoielii și a confuziei, cu scopul de a-l convinge de victoria ideilor agresorului și a-l face să adere la acestea.

Partizanii/
răsculații/
insurgenții
beneficiază de
„depersonalizarea” statului,
profitând de
„mulțime”/
societate,
intrând și ieșind
din ea, obligând
statul să-i
facă pe plac.
În „războaiele
viitorului”,
nu se va mai
pune accent
pe cucerirea
teritoriului, ci
a sufletelor.
Astfel, partizanii/
răsculații/
insurgenții se
vor transforma
în „soldați-
cetățeni”,
care nu se vor
supune vreunei
reguli militare,
asemenea
soldaților
obișnuiți, ci
vor acționa
într-o disciplină
cetățenească
îngăduitoare,
care îi va uni, iar
lupta se va duce
pentru cucerirea
sufletelor.

Dezinformarea, manipularea, propaganda, subversiunea, persuasiunea au un rol important în tot acest proces. De exemplu, elita conducătoare rusă s-a folosit de efectele psihologice ale unor idei, sprijinite pe experimentele lui Pavlov despre „reflexele condiționate”, pentru a „dresa” poporul. Astfel se explică stările de extaz ale cetățenilor atunci când auzeau lozinci despre „măreția și geniul conducătorului” sau „construcția socialismului”.

„Compatrioții” lui Vladimir Putin

Când vorbim despre „compatrioți”, trebuie să ne referim la conceptul de națiune rusă. Astfel, în spațiul public rus au fost identificate cinci concepții despre ce înseamnă națiunea rusă: prima concepție scoate în evidență identitatea uniunii, amintind de o mai veche idee în care rușii au misiunea de a crea și menține un stat multinațional cu rolul de „învățător al altor popoare”; a doua concepție face referire la națiunea rusă, în care este inclusă întreaga comunitate a slavilor răsăriteni (ruși, ucraineni, belaruși), care vorbesc aceeași limbă, împărtășesc aceeași religie și cultură; a treia concepție este una integratoare și are în centrul ei toți vorbitorii de limbă rusă, în calitate de primă limbă vorbită, indiferent de etnie, aici intrând părți din Moldova, Ucraina, țările din Caucaz, Kazahstan etc.; a patra concepție se referă strict la rasă, aici fiind incluși doar cei cu sânge rusesc; cea de-a cincea concepție are o latură civică și cuprinde toți cetățenii Federației Ruse (Tolz, 2001, pp. 235-260). Federația Rusă a avut o viziune total opusă Israelului în ceea ce privește problema „compatrioților”, în sensul că a marșat pe ajutorarea acestora de a se stabili și dezvolta acolo unde erau, în afara granițelor țării, dezvoltând politici care să nu îi defavorizeze în raport cu populațiile băștinașe, ci să se bucure de aceleași drepturi și libertăți. Timpul a demonstrat că Federația Rusă a transformat „compatrioții” în *primus inter pares* între populațiile băștinașe. Boris Elțin a fost cel care, prin politicile promovate pentru ajutorarea „compatrioților”, a sădit sămânța politicilor dezvoltate de Vladimir Putin de a-i transforma pe aceștia într-un vehicul prin care se exercită influența Moscovei în fostele republici sovietice. Trebuie menționat că Federația Rusă nu a vrut niciun moment să-i transforme pe „compatrioți” în repatriați. A fost, mai degrabă, o politică gândită și dezvoltată în sensul exercitării influenței ruse în exterior. De asemenea, prin măsuri neocoercitive, Moscova a dat politicii sale externe o latură „umanitară”.

Premisa de la care se pornește în unele analize potrivit căreia Federația Rusă ar avea un drept natural inerent la interese privilegiate în unele state – care au făcut parte din defunctul Imperiu Rus și, mai târziu, din URSS – este total greșită. Abordările teoretice realiste sau constructiviste ale relațiilor internaționale promovează ideea statutului de mare putere al Federației Ruse în regiunea ei, iar politicile agresive ale acesteia sunt o reacție la desconsiderarea intereselor Moscovei de către NATO și UE. Aceste abordări, emenate, deopotrivă, de analiștii aflați în slujba Kremlinului și de cei occidentali, pornesc de la ideea greșită a unui dezacord, totodată și sursă a conflictului, între interesele Federației Ruse și cele ale Occidentului în fostul spațiu sovietic, cu accent pe afectarea intereselor Federației Ruse în acea zonă, ambele tabere considerând fostele republici socialiste sovietice ca actori pasivi. Această desconsiderare nu ține cont, uneori chiar neagă, punctele de vedere și interesele de securitate ale acelor state în regiune. Politicile neocoercitive ale Kremlinului s-au transformat în acțiuni de *hard power* atunci când unele state din zona, considerată a sa, de influență au îndrăznit, măcar, să aducă în discuție aderearea la NATO sau la UE.

„Reimperializarea”: vehiculul de război al Federației Ruse în Ucraina

Reimperializarea înseamnă resuscitarea sau reconstituirea imperiului (Motyl, 2001, p. 5) sau, după alte surse, imperiul este definit ca „o relație, oficială sau neoficială, în care un stat controlează suveranitatea politică efectivă a unei alte societăți politice. Acest control poate fi dobândit prin forță, cooperare în plan politic, dependență economică, socială sau culturală” (Doyle, 1986, p. 45). Pentru Motyl, imperiul este „un sistem politic organizat ierarhic, având o structură radială – ca o roată cu spițe –, în cadrul căruia o elită și un stat central domină elitele și societățile periferice, acționând ca intermediari în principalele interacțiuni ale acestora și canalizând fluxurile de resurse de la periferie spre centru și înapoi spre periferie” (Motyl, ib., p. 4).

Federația Rusă se consideră mai mult un stat național decât unul civic, iar dorința de reimperializare reiese clar din discursul lui Vladimir Putin din 18 martie 2014, după anexarea Crimeii: „milioane de oameni s-au dus la culcare într-o țară pentru a se trezi în alta, devenind peste noapte minorități etnice în fostele republici ale Uniunii, în timp ce poporul rus a devenit unul dintre cele mai mari, dacă nu chiar cel mai mare grup etnic din lume despărțit de granițe” (Putin, 2004).

Federația Rusă se consideră mai mult un stat național decât unul civic, iar dorința de reimperializare reiese clar din discursul lui Vladimir Putin din 18 martie 2014, după anexarea Crimeii: „milioane de oameni s-au dus la culcare într-o țară pentru a se trezi în alta, devenind peste noapte minorități etnice în fostele republici ale Uniunii, în timp ce poporul rus a devenit unul dintre cele mai mari, dacă nu chiar cel mai mare grup etnic din lume despărțit de granițe”.

„Compatrioții” sunt o populație resentimentară, care trăiește în altă realitate, cea impusă și promovată de Moscova, și refuză să se supună și adapteze legilor și normelor de conviețuire socială din statele nou apărute. „Compatrioții” trebuie reintroduși, se poate înțelege și folosiți, în/ de Ruski Mir. Aceasta este teza, dar și alibiul Kremlinului, unde trebuie căutate explicațiile pentru acțiunile revanșarde ale Moscovei.

De asemenea, Dmitri Medvedev, președinte al Federației Ruse la acea dată, declara, după războiul ruso-georgian, că, „(...) la fel ca în cazul altor țări, există unele regiuni unde Rusia are interese privilegiate” (Friedman, 2008).

Motyl observă că, „Păstrându-și importanța ca realitate istorică, categorie conceptuală și instrument analitic, imperiile refuză să dispară” (Motyl, ib., p. 3). În cazul Federației Ruse, compatrioții devin un pretext și un motor de transmitere a ideologiei fabricate la Kremlin pentru a unifica populațiile rămase în afara granițelor.

Vehiculul reimprializării Federației Ruse este populația defunctei URSS rămasă în afara granițelor țării, și aici nu ne referim numai la etnicii ruși/diaspora rusă/minoritatea rusă, ci și la rusofili, rusofoni (vorbitori de limbă rusă), nostalgici, agenți de influență etc., pe scurt „compatrioți”, care se consideră parte a *Ruski Mir*. Aceasta este și funcția strategică a etno-reimprializării. Retragerea carcaserii imperiale a URSS a lăsat în urmă, printre altele, cetățenii „imperiali”, deveniți acum minorități în statele apărute după colapsul comunismului, o categorie socială dedicată metropolei, disprețuitoare față de băștinași, caracterizată de superioritate și îngâmfare. „Compatrioții” sunt o populație resentimentară, care trăiește în altă realitate, cea impusă și promovată de Moscova, și refuză să se supună și adapteze legilor și normelor de conviețuire socială din statele nou apărute. „Compatrioții” trebuie reintroduși, se poate înțelege și folosiți, în/de *Ruski Mir*. Aceasta este teza, dar și alibiul Kremlinului, unde trebuie căutate explicațiile pentru acțiunile revanșarde ale Moscovei. Teza a fost enunțată încă din 1992, de Serghei Karaganov, devenită apoi „doctrina Karaganov”, prin care autorul enunța faptul că Federația Rusă ar trebui să își asume o politică proactivă, în calitate de fostă putere imperială, și să le ofere protecție și sprijin cetățenilor din afara granițelor distribuiți în rolul de „compatrioți”. Problema Kremlinului este că acești „compatrioți” nu mai sunt doar o masă de manevră la dispoziția lui Vladimir Putin, ci au învățat se distingă ceea ce este mai bine pentru ei. La rândul lor, „compatrioții” vor, mai degrabă, o negociere a statutului, până la a fi folosiți ca instrumente pentru punerea în aplicare a unor lucruri sofisticate, cum ar fi, de pildă, conflictele înghețate. Astfel, extinderea unor entități ca NATO și UE la frontiera estică a amândurora este îngreunată de problemele nesoluționate legate de relativizarea granițelor unor țări limitrofe frontierei. În disputa Occidentului (NATO, UE) cu Federația Rusă, diferența majoră este că prima este incomparabil

mai puternică, dar mai nemotivată, în timp ce cea de-a doua este mai slabă, dar mai motivată.

Agnia Grigas identifică șapte pași în politica de „reimprializare”: 1) măsurile necoercitive; 2) politicile umanitare; 3) politicile propriu-zise privind compatrioții; 4) pașaportizarea; 5) războiul informațional; 6) măsurile de protecție; 7) controlul informal sau anexarea oficială a teritoriilor locuite de „compatrioți” (Grigas, 2022, passim).

De exemplu, Ucraina n-a știut mult timp „Cine este”. Ca să se lămurească, peste Ucraina a venit războiul început de Federația Rusă, iar un rol major l-au avut și elitele, care au plutit în derivă, când cu Estul, când cu Vestul. În aceste două țări, nu „compatrioții” sunt puternici, ci statalitatea este slabă. Eșecul țării după prăbușirea URSS este eșecul neasumării identitare.

Desigur, trebuie făcută o analiză pe marginea ideii dacă Federația Rusă dorește reimprializarea sau doar limitarea fostelor republici sovietice în ceea ce privește politica lor externă, în special aderarea la NATO și la UE, cea din urmă variantă garantând și „relațiile de bună vecinătate” (Menkiszak, 2014, p. 4). În orice caz, Kremlinul încearcă să creeze o ordine alternativă în spațiul postsovietic, mai ales prin crearea Uniunii Economice Eurasiatice. Motivarea politicilor de reimprializare o constituie asigurarea securității țării.

Federația Rusă nutrește convingerea că are un drept imprescriptibil asupra propriei sfere de influență. Reimprializarea este o chestiune care ține de *soft power*. Luând în calcul etapele propuse de Agnia Grigas, măsurile necoercitive vin în sprijinul diplomației și au rolul de a crește capacitatea statului rus de a-și exercita influența pe baza politicii, culturii și valorilor sale, percepute ca fiind legitime (Nye Jr., 2004, pp. 11-15). Întrebarea care se naște, în mod legitim, este dacă Federația Rusă practică *soft power*. Răspunsul creionat de unul dintre specialiștii în domeniu este că Moscova își demonstrează influența printr-o „diplomație dură” și pe o „constrângere blândă” (Sherr, 2013, p. 2).

CONCLUZII

Creșterile și descreșterile popularității lui Vladimir Putin în sondajele din Federația Rusă duc la modificări ale termenilor contractului social dintre el și societate. Chiar dacă unul dintre „secretele” putinismului constă în capacitatea de a cuceri, rând pe rând, fiecare redută, lăsând

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

Federația Rusă nutrește convingerea că are un drept imprescriptibil asupra propriei sfere de influență. Reimprializarea este o chestiune care ține de *soft power*. Luând în calcul etapele propuse de Agnia Grigas, măsurile necoercitive vin în sprijinul diplomației și au rolul de a crește capacitatea statului rus de a-și exercita influența pe baza politicii, culturii și valorilor sale, percepute ca fiind legitime.

Pornind de la premisa că scopul diplomației este acela de a evita războiul, în cazul Federației Ruse este exact invers: se folosește de război pentru a obține rezultate diplomatice. În acest sens, cele trei scenarii ale războiului din Ucraina ar fi: *most likely* – război de uzură, de lungă durată, *worst case* – războiul din Ucraina ar putea evolua favorabil pentru Federația Rusă, sens în care va cucerii toată Ucraina, și *best case scenario* – încetarea ostilităților.

impresia societății civile că totul este o „*afacere personală*”, astfel încât, când acestea se termină, să fie târziu pentru o împotrivire eficientă, prin războiul declanșat împotriva Ucrainei, Vladimir Putin nu face decât să accelereze procesul de descompunere intelectuală, politică și instituțională a Federației Ruse.

Pornind de la premisa că scopul diplomației este acela de a evita războiul, în cazul Federației Ruse este exact invers: se folosește de război pentru a obține rezultate diplomatice. În acest sens, cele trei scenarii ale războiului din Ucraina ar fi: *most likely* – război de uzură, de lungă durată, cu faze intermitente de înghețare, în care ucrainenii vor continua rezistența, vor fi milioane de refugiați, iar Federația Rusă va fi nevoită să cheltuiască sume enorme ca să susțină efortul de război, ceea ce va duce la colapsul economiei naționale, cu specificația că, în eventualitatea în care Moscova nu va mai obține victorii notabile, regimul lui Vladimir Putin ar putea să scârțâie; *worst case* – războiul din Ucraina ar putea evolua favorabil pentru Federația Rusă, sens în care va cucerii toată Ucraina. Din punct de vedere etno-politic, rușii au fost mult timp un imperiu capabil să „*găzduiască*” diverse națiuni și capabil să le facă să-i slujească; *best case scenario* – încetarea ostilităților, semnarea unui Acord de Pace, retragerea trupelor ruse, toate acestea fiind posibile numai în eventualitatea demisiei sau înlocuirii, prin lovitură de stat sau revoluție, a lui Vladimir Putin. Regimul creat de Vladimir Putin nu poate supraviețui unei înfrângerii.

BIBLIOGRAFIE:

1. Berdiaev, N. (1969). *L'Idée Russe*. Paris: Maison MAME.
2. Idem (1994). *Originile și sensul comunismului rus*. Cluj-Napoca: Editura Dacia.
3. Doyle, M.W. (1986). *Empires*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
4. Friedman, G. (2008). „*The Medvedev Doctrine and American Strategy*”, în *Stratfor Global Intelligence*.
5. Grigas, A. (2022). *Crimeea și Noul Imperiu Rus*, traducere din limba engleză de Cristina Ispas. București, ediția a II-a, Editura Corint.
6. Krasner, S.D. (1999). *Sovereignty: Organized Hypocrisy*. Princeton: Princeton University Press, NJ.
7. Mackinder, J.H. (1904). „*The Geopolitical Pivot of History*”, în *Geographical Journal*, 13.
8. Mann, M. (1993). *The Sources of Social Power*, vol. I-III. Cambridge: Cambridge University Press.

9. Menkiszak, M. (2014). „*The Putin Doctrine: The formation of a Conceptual Framework for Russian Dominance in the Post-Soviet Area*”, în *OSW Commentary*, nr. 131.
10. Messner, E.E. (2015). *Războiul răzvrătirii mondiale*, traducere din limba rusă de Anca Irina Ionescu. București: Editura Antet XX Press.
11. Motyl, A. (2001). *Imperial Ends*. New York: Columbia University Press.
12. Nye Jr., J.S. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs.
13. Putin, V. (2004). „*Full Text of Putin's Speech on Crimea*”. Prague: Prague Post.
14. Sherr, J. (2013). *Hard Diplomacy and Soft Coercion: Russia's Influence Abroad*. London: Chatham House.
15. Soljenițin, A. (1995). *Chestiunea rusă de la sfârșit de secol XX*. București: Editura Anastasia.
16. Tolz, V. (2001). *Russia*. New York: Oxford University Press.

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ